

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลาที่มีต่อพระพุทธศาสนาและสังคม ดังนั้นจึงได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการศึกษาของคณะสงฆ์จำแนกออกดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. ความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรม

การศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ด้วยการฝึก การอบรม การสืบสานวัฒนธรรม สร้างสรรค์ จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมทางสังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2545 :2) หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม (ราชบัณฑิตยสถาน 2546 :1104) คือ การอบรมสั่งสอน การให้ความรู้หรือการเสาะแสวงหาความรู้โดยอาศัยการอบรมสั่งสอนภายใต้การแนะนำของครู การศึกษาตรงกับภาษาบาลีว่าสิกขาคือการศึกษเล่าเรียน และการฝึกอบรม (สมบูรณ์พรพนภาพ 2524 : 2) การศึกษาคือ กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ ความชำนาญ ค่านิยมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่ง (ไพฑูริย์ สิ้นลาร์ตัน 2523 : 27 - 28) โดยมีแหล่งคือโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง (จิตรกร ตั้งเกษมสุข

2525 : 11-13) หมายถึง กระบวนการสร้างปัญญาและคุณธรรมอันเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สามารถแก้ปัญหาในชีวิตไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีที่สุด (พระราชวรมณี 2528 : 96) การศึกษาจึงทำหน้าที่ในการถ่ายทอดศิลปวิทยา และชี้แนะผู้ศึกษาให้รู้จักดำเนินชีวิตที่ดียิ่งถูกต้องเป็นการพัฒนาและฝึกฝนตนเองจนถึงความสมบูรณ์สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาได้ (พระเทพเวที 2536 : 71, 95)

การศึกษาพระปริยัติธรรมมีความสำคัญเพราะเป็นรากฐานแห่งการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา เนื่องจากการศึกษาพระพุทธรูปอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีประโยชน์ต่อพระศาสนาเพราะเป็นการผลิตและพัฒนาพระภิกษุสามเณรให้มีศักยภาพสามารถนำประโยชน์เกื้อกูลมาให้ทั้งแก่ตนเองและแก่บุคคลอื่นเป็นการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมให้ดียิ่ง (วิระ รมยะรูป 2544 : 6 -7) การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกนักธรรม นับเป็นการศึกษาลัทธิธรรมคำสั่งสอนเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการศึกษาแผนกบาลีเนื่องจากทำให้พระภิกษุสามเณรเข้าใจพระพุทธรูปในพระไตรปิฎก (มาณพ พลไพรินทร์ 2529 :155-156) นอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมยังเป็นการฝึกฝนให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักไตรสิกขา เป็นการฝึกให้มีการดำเนินตามมรรคแห่งการดำเนินชีวิตทั้งหมดและการดำเนินชีวิตของเราอยู่ที่การศึกษา (พระเทพเวที 2539 :135 -140) ความสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การให้โอกาสทางการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร เนื่องจากการบวชเป็นพระภิกษุสามเณรเป็นทางเลือกในการแสวงหาโอกาสทางการศึกษา และการได้เข้าทางอาชีพของคนจนในชนบทผู้ไม่มีโอกาสทางการศึกษาสายสามัญ

2. ลักษณะของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม

การจัดการศึกษาในอดีตพระพุทธเจ้าทรงวางหลักการศึกษาไตรสิกขาไว้สองด้าน (กรมการศาสนา 2527 : 1) คือการศึกษาด้านคันถธุระได้แก่ การเรียนพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และการศึกษาด้านวิปัสสนาธุระได้แก่การเรียนพระกัมมัฏฐาน การศึกษาไตรสิกขาได้แก่การศึกษาดังต่อไปนี้

2.1 การศึกษาศีล เป็นการการฝึกอบรมความประพฤติของบุคคลากรทางศาสนาให้มีความเรียบร้อยทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

2.2 การศึกษาสมาธิ เป็นการฝึกฝนจิตใจให้แน่วแน่หนักแน่นมั่นคงไม่หวั่นไหวต่อสภาวะแวดล้อม ทั้งสภาพแวดล้อมทางนามธรรม และสภาพแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมที่มากกระทบใจ

2.3 การศึกษาปัญญา เป็นการฝึกฝนในด้านการพินิจพิจารณาเรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยโยนิโสมนสิการ คือการตรិตรองอย่างรอบคอบจนเกิดความรู้แจ้งแทงตลอดสภาพความจริงของสิ่งทั้งหลาย (มานพ พลไพรินทร์ ม.ป.ป. : 159)

การศึกษาไตรสิกขา คือ สติ สมาธิ และปัญญามีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1.) ด้านปริยัติ คือ การศึกษาเล่าเรียนไตรสิกขาที่เรียกว่าพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ จัดเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือ การศึกษาธรรมวินัยขั้นพื้นฐานให้มีความรู้อย่างแจ่มแจ้ง จนให้เกิดความเข้าใจในหลักคำสอนของพระพุทธองค์ และทำให้ทราบว่า หากผู้เรียนน้อมนำเอาธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางแห่งชีวิตแล้วจะได้ผลอย่างไร

2.) ด้านปฏิบัติ คือ การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนำมาปฏิบัติเพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา และใจ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การนำเอาหลักธรรมที่ได้เรียนรู้มาเป็นแนวทางหรือปทัฏฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะของตน

3.) ด้านปฏิเวธ หมายถึงผลของการปฏิบัติธรรม เช่นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคล ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติทำให้ยกฐานะจากปุถุชนขึ้นมาเป็นพระอริยบุคคล ด้วยการบรรลุคุณธรรมตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัติ โดยไม่มีใครมายกย่องเพราะรู้ได้ด้วยตนเอง คือเป็นปัจเจกตั้ง เวทีดีพโพ วิญญูหิ (กรมการศาสนา 2544 : 6)

ลักษณะการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันแบ่งออก 3 แผนกคือ แผนกนักธรรมมีแม่กองธรรมเป็นผู้รับผิดชอบ แผนกบาลีมีแม่กองบาลีเป็นผู้รับผิดชอบ แผนกสามัญระดับอุดมศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ส่วนในระดับมัธยมศึกษาอยู่ในความรับผิดชอบของกรมการศาสนา และกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ส่วนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์อยู่ในความรับผิดชอบ

ของกองศาสนศึกษา กรมการศาสนา ซึ่งการศึกษาดังที่กล่าวมาทั้งหมดอยู่ในกรอบของ
ไตรสิกขา โดยกรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการศึกษาของคณะสงฆ์
(สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 2546 : 50)

อาจกล่าวได้ว่า การจัดการศึกษาพระสงฆ์ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันทั้ง
ฝ่ายคัมภีร์และวิปัสสนาธุระเป็นการศึกษาไตรสิกขา โดยใช้กระบวนการศึกษา 3
ด้าน คือ ด้านปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม และปฏิเวธธรรม อันเป็นกระบวนการศึกษา
ที่สำคัญของพระพุทธศาสนาที่จะนำผู้ศึกษาไปสู่เป้าหมายที่สำคัญของการศึกษาตามหลัก
ศีล สมาธิ และปัญญา

3. จุดมุ่งหมายของการศึกษาพระปริยัติธรรม

การศึกษามีจุดมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่
สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมมีจริยธรรม และวัฒนธรรม
ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างมีความสุข (สำนักงานคณะ
กรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2546 : 6)

จุดมุ่งหมายของการศึกษาพระปริยัติธรรมและพระพุทธศาสนาของพระ
สงฆ์คือ การพัฒนาพระภิกษุสามเณรให้มีความพร้อมทั้งด้านวิชาความรู้ และความ
ประพฤติที่เรียกว่า วิชชา จรณสมุปนุโน อันเป็นการเสริมสร้างปัญญาให้ผู้ศึกษา ซึ่ง
การศึกษาดังกล่าวดำเนินตามพุทธปรัชญาทางการศึกษาที่สำคัญ 4 ประการ คือ การ
ศึกษาขั้นธำห่า ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุบาท อริยสัจสี่ และจตุสมุฏฐานซึ่งเป็นหลัก
การที่สำคัญในการศึกษาพระปริยัติธรรมอันเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสอนเพื่อสืบต่อ
อายุพระพุทธศาสนา ซึ่งหากบุคลากรทางพระพุทธศาสนาขาดความรู้เกี่ยวกับพระไตร
ปิฎก หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็จะไม่ได้รับการสืบทอด อาจถึงความเสื่อมสูญ
และเปลี่ยนแปลงไปได้ ส่วนพระภิกษุสามเณรที่ไม่ศึกษา ก็จะไม่เข้าใจเนื้อหาพระพุทธ
วจนะในพระไตรปิฎก (มานพ พลไพรินทร์ ม.ป.ป : 155 -156) การศึกษาพระปริยัติ
ธรรมของพระสงฆ์จึงนับเป็นฝึกฝนให้ผู้ศึกษาได้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องมุ่งอบรมความรู้ทาง
พระศาสนาและเป็นการพัฒนาความรู้ ความประพฤติที่ดีดีงามถูกต้องตามหลักไตร
สิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาให้ เป็นการสร้างองค์ความรู้ พัฒนาประสิทธิภาพใน

การใช้สติปัญญาและมรรควิธีที่ต้องอันจะนำผู้ศึกษาไปสู่เป้าหมายทางการศึกษาโดยใช้อองค์ประกอบที่สำคัญคือ เนื้อหา วิธีการสอน บทบาทของครู และผู้เรียน (สุลักษณ์ ศิวรักษ์ 2527 : 15 -18)

4. ภูมิหลังการศึกษาของคณะสงฆ์

การศึกษาคณะสงฆ์ไทยได้มีการจัดมาเป็นลำดับจนถึงปัจจุบันโดยแบ่งออกตามยุคสมัยได้ดังนี้

4.1 การจัดการศึกษาในสมัยกรุงสุโขทัย

การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยกรุงสุโขทัย มี "วัด" เป็นโรงเรียน ผู้บริหารหรือผู้จัดการศึกษาคือ "พระ" ส่วนครูสอนแบ่งออก 3 ประเภทคือ เจ้าอาวาส ทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ พระภิกษุมีพรรษามากกว่าห้าพรรษา ทำหน้าที่สอนพระภิกษุ ส่วนพระภิกษุผู้มีพรรษาน้อยจะทำหน้าที่สอนเด็กวัด การศึกษาในสมัยนี้แยกเป็นตอน ๆ คือ เบื้องต้นเป็นการศึกษาพระสูตรเมื่อเรียนจบแล้วก็ให้ศึกษาพระวินัยและ พระอภิธรรม (มานพ พลไพรินทร์ ม.ป.ป :160 ,162) หลักสูตรที่ใช้ได้แก่ ภาษาบาลี พระไตรปิฎก และศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ครูผู้สอนได้แก่ พระมหาเถระ พระมหากษัตริย์ และราชบัณฑิตผู้คงแก่เรียน การวัดผลการศึกษายังไม่มีระบบที่แน่นอนการสอนภาษาใช้ทั้ง ภาษาบาลีและสันสกฤต (กรมการศาสนา 2544 :12)

4.2 การจัดการศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา

การศึกษาพระปริยัติธรรมเริ่มปรากฏชัดเจนในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยทรงโปรดให้มีการฟื้นฟูการเรียนพระปริยัติธรรม และจัดให้มีการสอบไล่เป็นครั้งแรก โดยทรงให้ขุนหลวงสรศักดิ์จัดการสอบพระภิกษุสามเณร และทรงโปรดให้คณะสงฆ์เปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อให้กุลบุตรที่เข้ามาบวชได้ศึกษาเล่าเรียน การจัดการศึกษาในสมัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ (กรมการศาสนา 2527 : 17 -18) คือ เพื่อการธำรงไว้ซึ่งพระศาสนา เพื่อกำจัดผู้เข้ามาอาศัยพระศาสนาโดยวิธีการอันไม่ชอบธรรม และเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระสังฆธรรม

หลักสูตรการเรียนการสอนในสมัยนี้แบ่งออกเป็น 3 ชั้นคือ ชั้น
 บาเรียนตรี สอนพระสูตร ชั้นบาเรียนโท สอนพระสูตรและพระวินัย ส่วนชั้นบาเรียนเอก
 สอนพระสูตร พระวินัย และพระธรรม สำหรับสถานที่ศึกษาได้แก่ พระที่นั่งในพระราช
 วัง และวัด ในส่วนผู้สอนก็คือ พระมหากษัตริย์ ราชบัณฑิต และพระภิกษุที่มีความรู้
 สำหรับการวัดผลการศึกษาใช้การท่องจำ และแปลปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการ
 สำหรับการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร ในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช
 ยังคงใช้วิธีการศึกษาอย่างสมัยของกรุงศรีอยุธยา แต่ก็ทำได้ไม่เต็มที่เพราะเหตุผลทาง
 การกิจการสงครามกู่ชาติบ้านเมือง

4.3 การจัดการศึกษาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยุคแรก

รัชกาลที่ 2 ทรงดำเนินการปฏิรูปการศึกษาพระปริยัติธรรมใหม่
 เพื่อกวดขันให้บรรดาพระภิกษุสามเณรได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรม และมีความรู้มากขึ้น
 โดยโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระสังฆราช (มี) จัดการปฏิรูปการเรียนการสอนใหม่ โดย
 แบ่งการเรียนเป็นประโยคตั้งแต่ประโยค 1 - 9 และมีการกำหนดให้มีการสอบเป็น
 ประโยคตั้งแต่ประโยค 1 ถึงประโยค 9 ผู้สอบได้ 3 ประโยคจึงได้เป็นพระเปรียญ
 และเรียกตามลำดับชั้นว่าเปรียญ 3 ประโยคถึงเปรียญ 9 ประโยค (กรมการศาสนา
 2526 : 2 - 4)

หลักสูตร ให้พระไตรปิฎกเฉพาะพระสูตรต้นตปิฎก โดยเมื่อผู้ศึกษา
 เรียนครบ 3 ปี จึงอนุญาตให้สอบ การจัดสอบจัด 3 ปีต่อครั้ง การศึกษาแบ่งออกเป็น
 3 ชั้น (ลีริวัฒน์ คำวันสา และทองพรรษ ราชภักดี 2524 : 32, 51 - 52) คือ ชั้น
 บาเรียนตรี เรียนพระสูตร เมื่อผู้ศึกษาเรียนจบแปลได้แล้วก็จะได้รับการแต่งตั้งเป็น
 บาเรียนตรี ส่วน ชั้นบาเรียนโท เรียนพระสูตรกับพระวินัย เมื่อผู้ศึกษาเรียนจบแปลได้
 แล้วก็จะได้รับการแต่งตั้งเป็นบาเรียนโท สำหรับชั้นบาเรียนเอก เรียนพระสูตร พระวินัย
 และพระปรมัตถ์ เมื่อผู้ศึกษาเรียนจบแปลได้แล้วก็จะได้รับการแต่งตั้งเป็น บาเรียนเอก

สถานศึกษา ในสมัยรัชกาลที่ 1-2 ได้แก่หอมนเทียรธรรม
 ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ท้องพระโรงเจ้านาย และวัดต่าง ๆ ในรัชกาลที่ 3
 ได้แก่ เก่งที่ริมหอพระปิตุเตโณในบริเวณพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัย และพระที่นั่งดุสิตมหา

ปราสาท และวัด ต่อมารัชกาลที่ 4 ทรงโปรดให้มีการสร้างแก่ง 4 หลัง สำหรับราชบัณฑิตสอนหนังสือพระภิกษุหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (กองแผนงานการศึกษา 2526 : 2 - 4) ผู้สอน ได้แก่ ผู้คงแก่เรียน สำหรับการวัดผล ในสมัยรัชกาลที่ 3 ใช้วิธีให้ผู้เรียนจับฉลากหนังสือผูกใบลานข้อสอบ แล้วนำใบลานเข้าสอบต่อหน้ากับกรรมการสามรูป ถ้าสอบได้นับว่าสอบประโยคได้ เมื่อสอบจนครบสามประโยคจึงได้เป็นเปรียญ และต้องแปล 30 บรรทัด คือ สามใบลาน (ใบละ 10 บรรทัด) ต่อมาก็ดลดลงเหลือสองใบลาน ผู้แปลได้ผ่านสามใบลาน จึงได้เป็นบาเรียน 3 ประโยค แต่ผู้ที่สอบได้ 9 ประโยค ก็มีใช้ว่าจะให้แปล 9 ใบลาน บางครั้งก็แปลใบลานเดียวเมื่อผ่านก็ถือว่าเป็นบาเรียน 9 การดำเนินการสอบนั้นจัดขึ้น โดยมีพระราชอาคณະรูปหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการ (กรมการศาสนา 2542 : 23-24)

4.4 การจัดการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงสมัยรัชกาลที่ 7

การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยนี้มีการตั้งแม่กองบาลีมาทำหน้าที่ในการควบคุมการสอบ และกำหนดให้พระภิกษุสงฆ์ศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่ไปกับวิชาการทางโลก ต่อมาคณะสงฆ์ได้เพิ่มการศึกษาแผนกนักธรรมขึ้นในปี พ.ศ. 2454 และนำนักธรรมแต่ละชั้นมาเป็นบูรพภาคของการเรียนบาลี (มานพ พลไพรินทร์ 2535 : 21) คือนักธรรมชั้นตรี เป็นบูรพภาคของการศึกษาบาลีประโยค 1-2 และประโยคป.ธ. 3 ส่วนนักธรรมชั้นโท เป็นบูรพภาคของการศึกษาบาลีชั้นประโยคป.ธ. 4 ถึงประโยค ป.ธ.6 และนักธรรมชั้นเอกเป็นบูรพภาคของการศึกษาบาลีชั้นประโยคป.ธ.7 ถึงประโยคป.ธ. 9 ต่อมาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 6 คือการแยกการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์และประชาชนออกจากกัน โดยการศึกษาของพระสงฆ์อยู่ในความรับผิดชอบของคณะสงฆ์เป็นเอกเทศจากการจัดการศึกษาของรัฐ โครงสร้างและแผนการศึกษาของชาติในยุคต่อมาจึงไม่ได้กล่าวถึงการศึกษาของพระสงฆ์ ส่วนการวัดผลการศึกษา ใช้วิธีการสอบแปลปากเปล่ามาจนถึง พ.ศ. 2455 จึงเปลี่ยนมาเป็นการสอบด้วยวิธีเขียนในบางประโยคจนถึง พ.ศ. 2459 จึงได้เปลี่ยนมาใช้การสอบแบบข้อเขียนทุกประโยค สำหรับการสอบมีการกำหนดให้สอบปีละครั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2436 จนถึงปัจจุบัน แผนกบาลีตั้งแต่ชั้นประโยค 1 - 2 ถึง ป.ธ. 3 - 4 จัดให้มีการ

สอบในต่างจังหวัดเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2476 และดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน โดยทางแม่กองบาลีสนามหลวงมอบหมายให้เจ้าคณะภาคแต่งตั้งกรรมการนำข้อสอบไปยังสนามสอบต่างจังหวัดแล้ว นำใบตอบมาตรวจรวมกันกรุงเทพมหานคร

4.5 การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

ปัจจุบันคณะสงฆ์ได้แบ่งการศึกษาของพระภิกษุสามเณรออกดังนี้

4.5.1 การศึกษาแผนกบาลี มีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบตั้งแต่ พ.ศ. 2489 เป็นต้นมา โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 8 ชั้น และผู้เรียนจบตั้งแต่ประโยค ป.ธ. 3 จนถึงประโยคป.ธ. 9 จะได้รับการแต่งตั้งเป็นพระมหาเปรียญ ปัจจุบันทางกองบาลีสนามหลวงได้กำหนดหลักสูตรสำหรับใช้ในการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง 2545 : 89 - 99) คือ ประโยค ป.ธ. 1 - 2 วิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้หนังสือธัมมปัทฏฐกาภาคที่ 1-4 และวิชาไวยากรณ์ ใช้หนังสือบาลีไวยากรณ์ 4 เล่ม ส่วนประโยค ป.ธ. 3 วิชาแปลมคธเป็นไทย และวิชาสัมพันธไทยมคธใช้หนังสือธัมมปัทฏฐกา ภาค 5 - 8 วิชาไวยากรณ์ใช้หนังสือบาลีไวยากรณ์ 4 เล่ม และวิชานุปภาค ใช้ข้อเขียนภาษาไทย สำหรับประโยค ป.ธ. 4 วิชาแปลไทยเป็นมคธใช้หนังสือธัมมปัทฏฐกาภาค 1 และวิชาแปลมคธเป็นไทยใช้หนังสือมังคัลลตที่ปิณีภาค 1 ส่วนประโยค ป.ธ. 5 วิชาแปลไทยเป็นมคธใช้หนังสือธัมมปัทฏฐกา ภาค 2 - 5 และ วิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้หนังสือมังคัลลตที่ปิณี ภาคที่ 2 สำหรับประโยค ป.ธ. 6 วิชาแปลไทยเป็นมคธใช้หนังสือธัมมปัทฏฐกา ภาค 5 - 8 และวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้หนังสือสมันตปาสาทิกาภาคที่ 3 - 5 สำหรับประโยค ป.ธ. 7 วิชาแปลไทยเป็นมคธใช้หนังสือมังคัลลตที่ปิณี ภาค 1 และวิชาแปลมคธเป็นไทยใช้หนังสือสมันตปาสาทิกา ภาคที่ 1 - 2 ส่วนประโยค ป.ธ. 8 วิชาแปลไทยเป็นมคธใช้หนังสือ สมันตปาสาทิกา ภาคที่ 1 - 2 และวิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้หนังสือวิสุทธิมรรค ภาค 1 - 2 ในส่วนของประโยค ป.ธ. 9 วิชาแปลไทยเป็นมคธใช้หนังสือหนังสือวิสุทธิมรรค ภาค 1 - 2 และวิชาแปลมคธเป็นไทยใช้หนังสือ อภิธัมมัตตวิภาวินี

สรุปได้ว่า การเรียนพระปริยัติแผนกบาลีทั้ง 9 ประโยค ได้ใช้ตำราประกอบการศึกษาคือ หนังสือไวยากรณ์ หนังสือธัมมปัทฏฐกา 8 เล่ม

หนังสือมงคลัตถที่ปณี 2 เล่ม หนังสือสมันตปาสาทิกา 5 เล่ม หนังสือวิสุทธิมรรค 3 เล่ม หนังสืออภิธัมมัตถวิภาวินี 1 เล่ม คู่มือสัมพันธ์ คู่มือฉันทลักษณะ และคู่มือบุรพภาค สำหรับการวัดผลและการประเมินผลการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ปัจจุบันทางแม่กองบาลีสนามหลวง ได้กำหนดไว้คือ การวัดผลการเรียนรู้ ใช้วิธีเก็บคะแนน คือ หักคะแนนส่วนที่ผิดออก วิชาบุรพภาคผิดได้ไม่เกิน 12 คะแนน หากเกิน 12 คะแนนปรับตก สำหรับวิชาไวยากรณ์ เดิมมีข้อสอบ 14 ข้อ ตั้งแต่ พ.ศ. 2470 เป็นต้นมา ลดลงเหลือ 7 ข้อโดยถือเกณฑ์คะแนนผิด 1 - 15 คะแนน ได้ 3 ให้ ผิด 16 - 20 คะแนน ได้ 2 ให้ ผิด 21 - 25 คะแนน ได้ 1 ให้ ผิดเกิน 25 คะแนนไม่ได้ให้ ส่วนวิชาอื่นถือหลักเกณฑ์ คือผิด 1 - 6 ได้ 3 ให้ ผิด 7 - 12 ได้ 2 ให้ ผิด 13 - 18 ให้ 1 ผิดเกิน 18 คะแนนไม่ได้ให้ ในส่วนการตัดสินการสอบได้และตก ประโยค ป.ธ. 3 นอกจากไม่มีวิชาใดได้ 0 แล้ว วิชาแปลต้องได้ไม่ต่ำกว่า 2 ให้ และทั้ง 3 วิชาเมื่อรวมแล้วต้องได้ 6 ให้ ขึ้นไปจึงจะถือว่าสอบได้ ส่วนประโยค ป.ธ. 4 ขึ้นไปทุกวิชาต้องได้ 2 ให้ ขึ้นไปจึงจะถือว่าสอบได้ เฉพาะประโยคชั้นสูงตั้งแต่ ประโยค ป.ธ. 6 ขึ้นไป พิจารณาความสมบูรณ์ด้วย แม้ผิดคำเดียวก็ปรับตกได้ (สำนักงานเลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง 2545 : 99 -102) สำหรับระยะเวลาการวัดผล และการประเมินผล ทางแม่กองบาลีสนามหลวงกำหนดไว้ คือ ช่วงที่ 1 สอบตรงกับ วันขึ้น 2 ค่ำ ถึงวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 3 ของทุก ๆ ปีเป็นการสอบประโยค ป.ธ. 6 ถึง ป.ธ. 9 โดยสอบในสนามสอบกรุงเทพมหานครทั้งหมดและช่วงที่ 2 ในวันแรม 10 - 12 ค่ำ เดือน 3 ของทุก ๆ ปี สอบประโยค 1- 2, ประโยคป.ธ. 3 - 5 โดยประโยค ป.ธ. 5 สอบที่สนามสอบกรุงเทพมหานคร ประโยค 1 - 2 และประโยค ป.ธ. 3 - 4 สอบใน สนามของแต่ละจังหวัด (สำนักงานเลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง 2545 : 59)

4.5.2 การศึกษาแผนกนักธรรม แม่กองธรรมสนามหลวง ได้ กำหนดตามชั้นเรียน (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง 2544 : 7 -9) คือ นักธรรม ชั้นตรี ใช้หนังสือคือ วิชากระทำใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเล่มที่ 1 วิชาธรรม ใช้ หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิปปฎิปัตติ วิชาพุทธประวัติ ใช้หนังสือพุทธ ประวัติเล่ม 1 - 3 หนังสือปฐมสมโพธิ วิชาศาสนพิธี ใช้หนังสือศาสนพิธีเล่มที่ 1 และวิชาวินัย ใช้หนังสือนวโกวาทส่วนวินัยบัญญัติ และวินัยมุขเล่ม 1 ส่วนนักธรรมชั้น

โทใช้หนังสือคือ วิชากระบี่ ใช้หนังสือศาสนสุภาสิตเล่มที่ 2 วิชาธรรม ใช้หนังสือธรรมวิภาคปริเฉทที่ 2 วิชาพุทธประวัติใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ วิชาศาสนพิธี ใช้หนังสือศาสนพิธีเล่ม 2 วิชาวินัย ใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม 1 - 2 สำหรับนักธรรมชั้นเอก ใช้หนังสือคือ วิชากระบี่ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาสิต เล่มที่ 3 วิชาธรรม ใช้หนังสือหนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิบัติและสังสารวัฏ สมถกัมมัฏฐาน มหาสติปัฏฐาน และคิริมานนทสูตร วิชาพุทธประวัติ ใช้หนังสือหนังสือพุทธอนุพุทธประวัติ และปฐมสมโพธิ วิชาวินัยใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม 3 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535

4.5.3 การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เปิดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2432 ที่มหาธาตุวิทยาลัย ต่อมาพ.ศ. 2439 ได้รับพระราชทานนามว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถานที่ศึกษาพระปริยัติธรรม และวิชาการชั้นสูงของพระภิกษุสามเณร ต่อมาทางคณะสงฆ์ได้เปิดวิทยาลัยสงฆ์เพิ่มอีกแห่งที่วัดบวรนิเวศในปีพ.ศ. 2436 และได้รับพระราชทานนามว่า มหามกุฏราชวิทยาลัย (สิริวัฒน คำวันสา 2534 : 107-108) ต่อมา มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้เปิดสอนระดับปริญญาตรี ตั้งแต่ 16 กันยายน พ.ศ. 2489 มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เปิดสอนระดับปริญญาตรี มาตั้งแต่วันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2490 จนถึงปัจจุบัน โดยวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง ได้รับการรับรองและยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัย โดยได้รับการสถาปนาชื่อว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (กรมการศาสนา : 2540 : 39,62) ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เปิดสอนระดับปริญญาตรีหลักสูตรสี่ปี และหลักสูตรประกาศนียบัตร รวม 4 คณะคือ คณะศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ ส่วนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปัจจุบันได้เปิดสอน 4 คณะคือ คณะพุทธศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ (สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง 2542 : 17 -18)

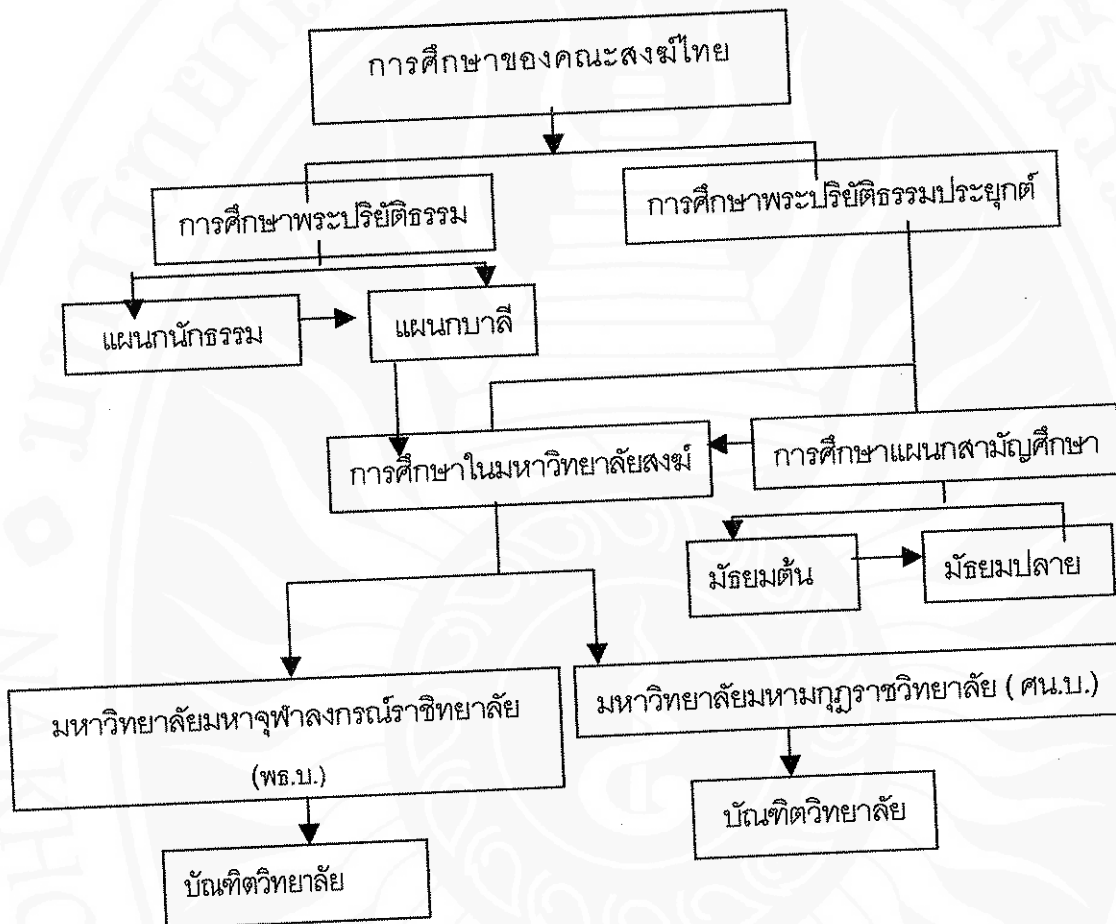
4.5.4 การศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีแผนใหม่ ได้ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2507 และเปิดสอนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 และมีการปรับปรุงแก้ไขเมื่อ พ.ศ. 2511 ตามมติมหาเถรสมาคมครั้งที่ 11/ 2511 ลงวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ.

2511 โดยแบ่งหลักสูตรการสอนออกเป็นระดับปริญญาตรี 3 ปี ปริญญาโท 3 ปี และปริญญาเอก 4 ปี หลักสูตรการศึกษาบาลีแผนใหม่มีเนื้อหาเช่นเดียวกับการศึกษาสายปริญญาธรรมถึงประโยค 9 แต่ในปีที่ 10 เพิ่มการค้นคว้าพระไตรปิฎก (กรมการศาสนา 2527 : 126,136) ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีแผนใหม่ยุบเลิกไป

4.5.5 การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้ตั้งขึ้นตามมติมหาเถรสมาคมครั้งที่ 7/ 2514 วันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2514 โดยมีกรมการศาสนาเป็นผู้ดำเนินการ ต่อมากระทรวงศึกษาธิการอาศัยอำนาจตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 216 ลงวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2515 ได้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2514 และเพื่อให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นการศึกษาแบบประยุกต์ และได้อนุมัติให้เปิดเรียนตั้งแต่ว่า พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา (มาณพ พลไพรินทร์ ม.ป.ป. : 240-243) ปัจจุบันมีโรงเรียนแผนกนี้จำนวน 408 แห่ง (กรมการศาสนา 2545 :1)

สรุปได้ว่าปัจจุบันการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยจำแนกออกเป็น 4 หลักสูตร ดังนี้

- 1.) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีแม่กองบาลีเป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาออกเป็น 8 ระดับ แบ่งเป็นประโยคได้ 9 ประโยค เป็นมหาเปรียญตั้งแต่ 3 ประโยคไปจนถึงประโยค 9 และรวมเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นเปรียญตรีตั้งแต่ประโยคป.ธ. 3 ลงมา เปรียญโทนับตั้งแต่ประโยคป.ธ. 4 ถึงประโยค ป.ธ. 6 และชั้นเปรียญเอก นับตั้งแต่ประโยค ป.ธ. 7 ถึงประโยค ป.ธ. 9
- 2.) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม มีแม่กองธรรมเป็นผู้รับผิดชอบแบ่งการศึกษาออกเป็น สามระดับคือ นักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก
- 3.) การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นการจัดการศึกษาระดับปริญญาตรีตามหลักสูตรศาสนศาสตร์บัณฑิต และตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต
- 4.) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งโครงสร้างการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์ไทย ในปัจจุบันสามารถนำมาสร้างเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ที่มา : สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง 2542

4.6 การศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา

การศึกษาของพระสงฆ์ในจังหวัดสงขลามีหลักฐานปรากฏคือ
วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 3 ประเภทคือ

4.6.1 ประเภทพระอภิธรรมและพระสูตร เป็นวรรณกรรมที่แต่ง
ขึ้นหรือแปลจากพระอภิธรรมหรือพระสูตร เช่น พระอภิธรรม พระธรรมเจดีย์มกัฏ
พระอนิจลักษณ์กถา และพระปรมัตถ์

4.6.2 ประเภทนิยาย ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาซึ่งกล่าวถึง
ความเชื่อ และบุคคลสำคัญในทางพระพุทธศาสนาได้แก่ พระมาลัย และพระเจ้าห้าองค์

4.6.3 ประเภทวรรณกรรมที่เนื่องมาจากเอกสารคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ นิทานชาดกและวรรณกรรมประเภทประโลมโลกที่แต่งขึ้นโดยอาศัยเค้าเรื่องจากนิทานชาดก เช่น พระรถเมรี (วินัย สุกใส 2535 - 2536 : 75 ,95)

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ในจังหวัดสงขลาในยุคดังกล่าวได้มีการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง และมีความแตกฉานในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจนสามารถแต่งคัมภีร์ไบเบิลเป็นสำนวนท้องถิ่นได้

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดสงขลา ในสมัยต่อมาเริ่มมีการกล่าวถึงปรากฏเป็นหลักฐานใน พ.ศ. 2480 เมื่อทางแม่กองบาลีสนามหลวงอนุญาตให้คณะสงฆ์จังหวัดสงขลาเปิดสอบบาลีสนามหลวงระดับจังหวัดขึ้นเป็นจังหวัดที่ 3 ถัดจากจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานี และได้ดำเนินการสอบมาจนถึงปัจจุบัน (กองศาสนศึกษา 2527 : 47) ส่วนในปัจจุบันคณะสงฆ์จังหวัดสงขลาจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมดังนี้

1.) แผนกบาลี มีสำนักศาสนศึกษาจำนวน 10 แห่ง (สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสงขลา 2545 : 1 - 4) คือ สำนักศาสนศึกษาวัดชัยมงคล วัดโพธิ์ปฐมาวาส วัดเลียบ วัดหัวป้อม วัดโคกสมาณคุณ วัดหงส์ประดิษฐาราม วัดมัทตมังคลาราม วัดหาดใหญ่สิตาราม วัดธรรมโมเชณ์ และวัดราษฎร์บำรุง แต่เปิดสอนเพียงห้าแห่งคือ วัดชัยมงคล วัดหงส์ประดิษฐาราม วัดหาดใหญ่สิตาราม วัดมัทตมังคลาราม และวัดราษฎร์บำรุง ส่วนวัดที่ยังไม่เปิดเป็นสำนักเรียนแต่จัดให้มีการเรียนการสอนสองวัดคือ วัดใหม่ทุ่งคา และวัดคลองเรียน

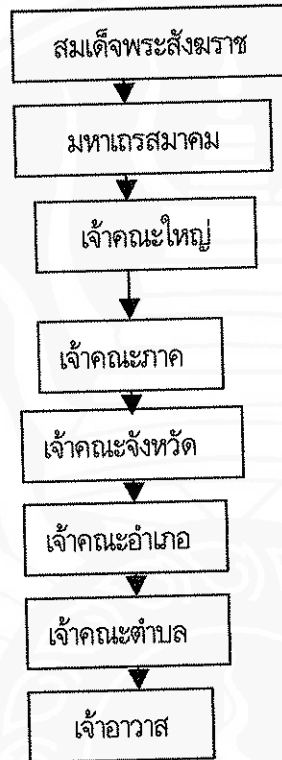
2.) แผนกนักธรรม ปัจจุบันมีสำนักศาสนศึกษาจำนวน 68 แห่ง (สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสงขลา 2545 : 1 - 4)

3.) แผนกสามัญศึกษา เปิดสอนครั้งแรกที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญวัดจะทิ้งพระเมื่อปีพ.ศ. 2515 ปัจจุบันมีจำนวนห้าแห่งคือ โรงเรียนแสงทองวิทยารามวัดหัวป้อม อำเภอเมือง โรงเรียนหลวงพ่อเดิมประสิทธิ์วิทยา วัดเอกอ อำเภอกระแสดินธุ์ โรงเรียนพุทธวิทยาวัดจะทิ้งพระ อำเภอสะทิงพระ โรงเรียนวัดมัชฌิมาวิสุทธิเทพวิทยา และโรงเรียนวัดถาวร

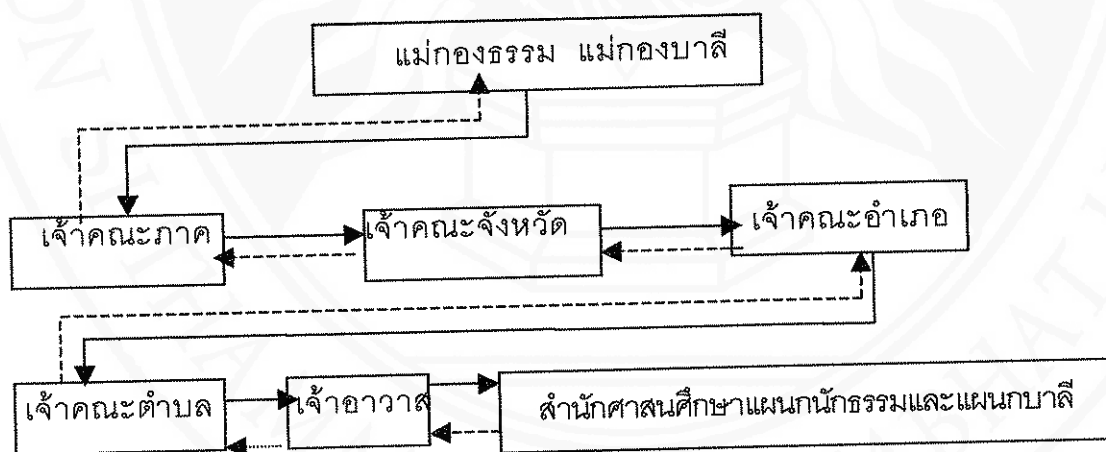
4.) ระดับอุดมศึกษา เปิดสอนเมื่อปี พ.ศ. 2545 จำนวนสองแห่ง คือ วิทยาเขตของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วัดมณีมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา และ มหาปัญญาวิทยาลัยเป็นห้องเรียนสมทบของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่วัดถาวร

5. ผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษา

สำหรับผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร พระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 15 และ 37 (กรมการศาสนา 2542 : 24 , 29) กำหนดให้มหาเถรสมาคมมีหน้าควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ และกำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ และในกฎกระทรวงฉบับที่ 3 (2520) ข้อ 9 , 12 ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ 2546 : 127 -128) กำหนดให้เจ้าคณะใหญ่ และเจ้าอาวาส มีหน้าควบคุมและส่งเสริมการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ และการเผยแผ่ และกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ข้อ 7,10,15, 20, 25 (กรมการศาสนา 2542 : 293 -298) กำหนดให้ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นไปด้วยดี แต่เพราะการจัดการศึกษายังไม่มีโครงสร้างการบริหารการศึกษาที่ชัดเจน เนื่องจากยังต้องอาศัยฝ่ายปกครองในการดำเนินการด้านการจัดการศึกษา ในจังหวัดใดหากเจ้าคณะผู้ปกครองให้การสนับสนุนการศึกษาการจัดการศึกษาก็ไปได้ดี หากเจ้าคณะปกครองไม่ให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาก็มักไม่ประสบผลสำเร็จ โครงสร้างการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันจึงปรากฏตามโครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์ สรุปลงเป็นโครงสร้างได้ดังนี้

แผนภาพ 2 โครงสร้างด้านการปกครองของคณะสงฆ์ ที่มา : กรมการศาสนา 2546

แผนภาพ 3 การบริหารการศึกษาแผนกนักรธรรมและแผนกบาลี ที่มา : กรมการศาสนา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เจียมพงษ์ วงษ์ธรรม (2519) ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาสังคม" ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทด้านการให้การศึกษแก่ประชาชนทั้งทางโลกและทางธรรม ให้การสงเคราะห์แก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ คืองานพระธรรมทูต การเผยแผ่ธรรมะโดยสื่อสารมวลชน และการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

กรมการศาสนา (2527) ได้วิจัยเรื่อง "รูปแบบการบริหาร การเรียนการสอน การวัดผลและการประเมินผลการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม" โดยได้ศึกษาจากสำนักศาสนศึกษาแผนกนักธรรมจำนวน 78 สำนักเรียน จาก 39 จังหวัด ใช้วิธีสุ่มตัวอย่าง สรุปเป็นข้อเสนอแนะว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมมีข้อที่ควรศึกษาคือด้านการวางแผน ควรมีการวางแผนที่เป็นระบบและมีขั้นตอนขึ้น ด้านการบริหาร ผู้บริหารควรเพิ่มบทบาท ในการบริหารงานบุคคลให้มีประสิทธิภาพให้มากขึ้น ด้านการประเมินผล ควรเพิ่มประสิทธิภาพให้มากกว่าที่เป็นอยู่

กิริติ ศรีวิเชียร (2528) ได้วิจัยเรื่อง " ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี " โดยใช้กลุ่มตัวอย่างพระภิกษุสามเณรที่เรียนบาลี ประโยค 1 - 2 จำนวน 372 รูป ครู จำนวน 26 รูป จากสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครจำนวน 21 แห่ง ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาแผนกบาลี เกี่ยวข้องกับสัดส่วนของครูต่อนักเรียน จำนวนวิชาที่สอน แรงจูงใจ ประสิทธิภาพการสอนของครู ความแตกต่างของอายุของนักเรียน และค่านิยมกัตของครู ความสำเร็จของผู้เรียนแผนกบาลี ไม่ได้อยู่ที่ความรู้ของครูแต่อยู่ที่ประสิทธิภาพ ส่วนของความต่างของอายุมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาแต่น้อย " โดยผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นว่า อายุของผู้เรียนไม่เป็นปัญหาต่อการเรียนพระปริยัติธรรม และความรู้ของครูไม่มีผลต่อผู้เรียน แต่ประสิทธิภาพของครูมีผลต่อความสำเร็จของผู้เรียน

คณินนิตย์ จันทบุตร (2532) ได้วิจัยเรื่อง " สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย " ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของคนไทย ในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความสำคัญ เป็นรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ

ทางด้านสังคม และวัฒนธรรม

พูนสุข เขิดชัย (2532) ได้วิจัยเรื่อง " การศึกษาของคณะสงฆ์ในจิตตภาวันวิทยาลัย " ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสำคัญของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์คือการขาดอาจารย์ผู้สอนที่มีความรู้ ความสามารถ และเสียสละที่จะทำงานเพื่อให้ความรู้แก่พระภิกษุสามเณร

สุแทน โคตรภูเวียง (2533) ได้วิจัยเรื่อง " การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในภาคคณะสงฆ์ 9 " เพื่อต้องการศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาของพระสงฆ์ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในภาคคณะสงฆ์ 9 คือ การขาดแคลนปัจจัยทางการศึกษา เงินงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และบุคลากรที่มีความสามารถทางการศึกษา ครูไม่ได้รับการพัฒนาเรื่องความรู้ด้านเทคโนโลยี และโรงเรียนก็ไม่ให้ความสำคัญกับการประเมินผลงานของครู ทำให้ครูไม่พัฒนาและปรับปรุงตนเอง ส่งผลให้การเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม

พระมหามณเฑียร ธีรานนุโท (2534) ได้วิจัยเรื่อง " การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย พ.ศ. 2489 -2530 " ผลการวิจัยพบว่า การบวชเป็นพระภิกษุสามเณรในสังคมไทยเป็นทางเลือกในการแสวงหาโอกาสทางการศึกษาและเป็นการไต่เต้าทางอาชีพของคนจนในชนบทจำนวนมากที่ไม่มีโอกาสทางการศึกษาสายสามัญตามปกติ ระบบการศึกษาของพระสงฆ์ช่วยแบ่งเบาปัญหาความไม่เสมอภาคทางการศึกษาให้รัฐ

พระมหาแผน พูนพัด (2534) ได้วิจัยเรื่อง "รูปแบบเชิงระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี" โดยศึกษาพฤติกรรมด้านบริหารของผู้บริหาร ผลวิจัยสรุปได้ว่า" พฤติกรรมในทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีผลต่อการเรียนการสอนแตกต่างกัน ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการบริหารงานวิชาการ กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอน มีผลต่อกันน้อยมาก และ การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญคือตัวบ่อนได้แก่บุคลากร สถานที่เรียน งบประมาณและหลักสูตร กระบวนการได้แก่การบริหารสำนักเรียน การเรียนการสอน การคิดและการบรรจุครู การกำหนดเวลาเรียน การสอน การจัดชั้นเรียน การวัดและการประเมินผล และผล

สัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอน และความพึงพอใจของครูผู้สอน

ทวี บุญมี (2535) ได้วิจัยเรื่อง " การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ " โดยศึกษาจากสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัด หลักสูตรการเรียนสอน และผลการเรียนการสอน ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ว่า ด้านสภาพการจัดการศึกษา ครูและนักเรียนพระปริยัติธรรมส่วนใหญ่ ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ของหลักสูตรพระปริยัติธรรม นักเรียนส่วนใหญ่ต้องการให้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ส่วนด้านการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่ได้แจ้งวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนให้ทราบ ครูมักใช้วิธีการบรรยายในการสอนเป็นด้านหลัก ด้านผลการเรียนการสอนยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ใบประกาศนียบัตรยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอกในส่วนของครูสอนพระปริยัติธรรมไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์และทางราชการอย่างเพียงพอ ส่วนการร่วมมือกันระหว่างวัดและโรงเรียนในการจัดหาแหล่งความรู้คือหนังสือสำหรับค้นคว้ามีน้อยมาก

สมศักดิ์ คำศรี (2536) ได้วิจัยเรื่อง " การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี " โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ตัวแปรในการศึกษาคือ หลักการสอน แนวทางการออกข้อสอบ การวิเคราะห์คติธรรมในหลักสูตร เทคนิคการสอน วิธีการสอน และการใช้สื่อการสอนต่าง ๆ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ครูควรได้รับการอบรมในเรื่องเทคนิควิธีการสอน จิตวิทยาการสอน จิตสำนึกของความเป็นครู เพราะครูยังขาดความรู้ด้านเทคนิคการสอน ด้านจิตวิทยาการเรียนการสอน ด้านจิตสำนึกของความเป็นครู ด้านการประเมินผล ด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะติดต่อสังคม และการศึกษาของคณะสงฆ์ ด้านการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน ด้านการประยุกต์ใช้ภาษาสากลกับภาษาบาลี และด้านการนำเนื้อหาในพระไตรปิฎกมาเป็นแนวในการอบรมวิชาการ ส่วนปัญหาของครูสอนก็คือ ขาดการขวัญ และกำลังใจในการทำงาน

สมชาย ไมตรี (2539) ได้วิจัยเรื่อง " การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย :กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี " โดยศึกษาจากพระภิกษุสามเณรกลุ่มตัวอย่างจากทั่วประเทศ และศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านอื่น ๆ นอกจากผู้บริหาร ครู และผู้เรียน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ในปัจจุบันแนบแน่นกับปัจจัยหลายอย่างที่ไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ด้านความเชื่อ เนื่องจากผู้บริหารยังยึดติดกับความเชื่อที่ว่า การศึกษาบาลีเป็นการรักษาพระพุทธพจน์ และเป็นระบบที่บูรพาจารย์ท่านวางไว้ดีแล้ว ความผูกพันกับสมณศักดิ์ ค่านิยม และความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นมหาเปรียญ และการยึดหลักการว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีลงตัวมาเป็นเวลาที่ยาวนาน ผลจากความเชื่อดังกล่าวทำให้คณะสงฆ์ไม่กล้าเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา

สุรชัย ขยัน (2539) ได้วิจัยเรื่อง " การประเมินการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดลำพูน " ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสำคัญของการจัดการศึกษามาจากสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมยังมีความเหมาะสมน้อย การจัดการศึกษายังมีไม่ทั่วถึงคุณภาพการศึกษายังไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

พระมหาสุข สุวีโร (2539) ได้ศึกษาเรื่อง " ความสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรม ของพระสงฆ์ : ศึกษากรณีพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย " โดยศึกษาจากพระนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำนวน 217 รูป ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันยังคงยึดหลักของไตรสิกขา ปัจจุบันการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จำแนกออกเป็นสามแนวทางดังนี้

แนวทางที่หนึ่ง คือการศึกษาที่เป็นพุทธศาสน์เป็นการจัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรโดยเฉพาะได้แก่ การศึกษาแผนกนักธรรม มี 3 ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก การศึกษาแผนกบาลี มี 8 ชั้นคือ ประโยค 1 - 2 ถึงชั้นประโยค ป.ธ. 9

แนวทางที่สอง คือ การจัดการศึกษาที่พระสงฆ์ปรับเปลี่ยนเอาการศึกษาบางส่วนที่รัฐจัดให้นำมาประยุกต์เข้ากับการจัดการศึกษาของพระสงฆ์โดยไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย การศึกษาส่วนนี้ได้แก่การศึกษากายในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และการศึกษาที่รัฐกำหนดขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติแผนกสามัญศึกษา

แนวทางที่สาม คือการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ โรงเรียนพระอภิธรรม ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์

กองแผนงาน กรมการศาสนา (2541) ได้วิจัยเรื่อง “ การพัฒนารูปแบบ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” ผลการวิจัยพบปัญหาคือ ด้านหลักสูตร ควรมีการปรับปรุงเนื่องจากหลักสูตรแผนกบาลี และแผนกนักธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันใช้ มากกว่า 50 กว่าปีแล้วโดยไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ด้านครูผู้สอนก็ยังไม่ได้รับการ ดูแลเอาใจใส่จากสถาบันการศึกษาที่ส่งพระภิกษุไปทำงาน และขาดผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความแตกฉานและชำนาญ ส่วนด้านสื่อการเรียน ขาดแคลนหนังสือสำหรับค้นคว้า ขาดอุปกรณ์การเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) ได้วิจัยเรื่อง “ แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ” โดยศึกษาจากสำนักเรียนพระปริยัติธรรมในส่วนกลาง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า สภาพ การจัดการศึกษาแผนกนักธรรมของคณะสงฆ์ยังมีปัญหาคือ เวลาเรียนยังไม่เป็นระบบที่ แน่นนอน การขาดแคลนครู ปัญหาเนื้อหาของหลักสูตรยากเกินไปและมีความซ้ำซ้อน การเรียนการสอนยังขาดการวิเคราะห์เพื่อประยุกต์นำไปใช้อย่างเหมาะสม แผนก บาลีมีปัญหาคือ การขาดแคลนครู แผนกสามัญมีปัญหาคือ ขาดตำราทางวิชาการ และเนื้อหาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์มีน้อยเกินไป ทำให้ผู้เรียนให้ความสำคัญกับหลักศีล สมาธิ และปัญญาน้อยลง

พระมหาวงศ์ไทย ศรีลารักษ์ (2542) ได้วิจัยเรื่อง “ ศึกษาวิเคราะห์ ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทย (พ.ศ. 2432 ถึง พ.ศ. 2527)” ผลการวิจัย พบว่า ผลที่เกิดจากการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ก็คือการขยายโอกาสทางการ ศึกษาให้กับประชาชนที่ไม่สามารถเข้ารับการศึกษาตามสถาบันการศึกษาที่รัฐจัดให้ เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนทางด้านเศรษฐกิจ และการศึกษาของคณะสงฆ์ยังมี บทบาทในการสะท้อนภาพความล้มเหลวของรัฐในการจัดการศึกษาให้กับประชาชน ผู้ด้อยโอกาสได้อย่างชัดเจน

สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง (2542) ได้วิจัยเรื่อง “ การศึกษา สภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างการ บริหารการศึกษา ความต้องการด้านการศึกษา และแนวทางการพัฒนาการศึกษาของ พระสงฆ์ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาของพระสงฆ์ในปัจจุบัน แยกออก

จากระบบการบริหารการศึกษาของชาติ ทำให้เกิดปัญหาด้านการจัดการงบประมาณ การบริหารหลักสูตร การวัดผลและการประเมินผล คุณภาพของบุคลากรทางการศึกษาทั้งผู้บริหารและผู้สอน หลักสูตรไม่สนองความต้องการของผู้เรียน การศึกษาพระปริยัติธรรมเปิดโอกาสให้ผู้ที่ยังเข้าไม่ถึงศึกษา พัฒนาตนเองให้มีความรู้ทั้งทางวิชาการสมัยใหม่ และความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และยังได้กล่าวถึงการแก้ปัญหาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในช่วงเวลาก่อนการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ว่า คณะสงฆ์ควรจัดการอบรมผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการบริหารทางวิชาการ และวิธีการงบประมาณ จัดอบรมผู้สอนด้านเทคนิควิธีการสอน กระบวนการเรียนการสอน วิธีวัดผลและประเมินผล ด้านการขาดแคลนครูควรแก้ปัญหาโดยการจัดการเรียนการสอนระบบทางไกลผ่านดาวเทียม วิชาที่มีปัญหาควรหาหรือจัดวิทยุทัศน์การเรียนการสอนให้กับสำนักเรียนที่ขาดแคลนครู เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาด้วยตัวเอง ทั้งแผนกนักธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา

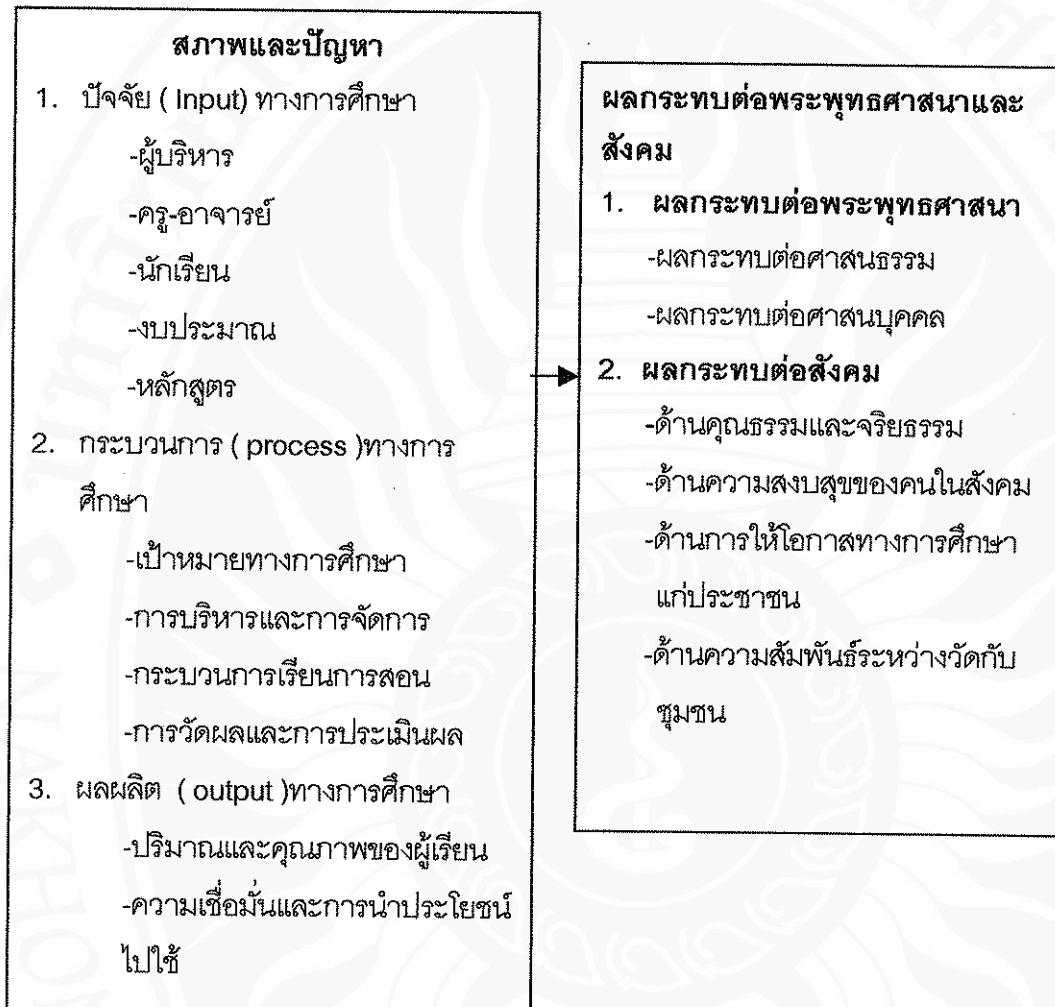
สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่ (2544) ได้วิจัยเรื่อง " การติดตามและประเมินผลโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญของจังหวัดเชียงใหม่ " โดยศึกษาจากโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาของจังหวัดเชียงใหม่ในปีการศึกษา 2544 คือ ขาดแคลนปัจจัยทางการบริหารงาน ได้แก่ เงินที่รับจากรัฐบาลไม่เพียงพอ และเงินที่รับการสนับสนุนจากภาคเอกชน และประชาชนมีน้อย วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ ในส่วนที่มีอยู่ก็ไม่ทันสมัย บุคลากรยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน และการจัดการที่ไม่ชัดเจน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545) ได้วิจัยเรื่อง " การจัดการศึกษาของวัดในพระพุทธศาสนา " ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาของพระสงฆ์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างศาสนทายาทสืบทอดพระพุทธศาสนา และเป็นการเปิดโอกาสให้แก่กุลบุตรที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาที่ได้บวชเข้ามาเพื่อศึกษา และพัฒนาตนเองให้มีความรู้ทั้งทางวิชาการสมัยใหม่ และเพิ่มความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จากความสำคัญดังกล่าวทำให้คณะสงฆ์ได้แบ่งการศึกษาออก

หลายแผนกด้วยกัน เพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนา และความต้องการของสังคม

วีรชาติ นิมนองค์ และคณะ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ ความไม่เสมอภาคทางการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในประเทศไทย ” ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์ไม่สามารถเชื่อมโยงกันได้ เนื่องจากผู้สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตรการศึกษาคือหลักสูตรแผนกบาลี แผนกนักธรรม และแผนกสามัญศึกษาไม่สามารถเทียบโอนกันได้ก็เพราะหลักสูตรแผนกบาลี และแผนกนักธรรมเป็นหลักสูตรเก่า ไม่มีการปรับปรุงหลักสูตร วิชา และกระบวนการเรียนการสอนตามที่รัฐบาลกำหนดไว้ใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ ทำให้ทางรัฐไม่สามารถให้การสนับสนุนด้านงบประมาณได้อย่างเต็มที่เหมือนกับหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่รัฐบริหารหลักสูตรเอง นอกจากนี้หลักสูตรบาลีและนักธรรมก็ยังไม่มีการวัดดูประสงค์ที่ชัดเจน เนื้อหาหลักสูตรที่ไม่เหมาะสมกับยุคสมัย เนื่องจากเนื้อหามากเกินไปไม่อาจจับประเด็นสาระทำให้ยากต่อการเข้าใจ ขาดการประยุกต์นำมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการในปัจจุบัน ไม่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน และยากเกินไปสมควรปรับปรุงให้ทันสมัยขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้ทราบได้อย่างชัดเจนว่า การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันยังมีสภาพที่ยังไม่ชัดเจนโดยเฉพาะโครงสร้างด้านการบริหารและการจัดการ เนื่องจากคณะสงฆ์เป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาเฉพาะส่วนบน แต่ไม่ได้ให้ความสนใจมอบหมายผู้รับผิดชอบให้ทำหน้าที่ด้านการจัดการศึกษาในระดับล่างอย่างชัดเจน ทำให้การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ต้องประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ หลายประการที่รอการปรับปรุงแก้ไขทั้งด้านการบริหารการจัดการด้านบุคลากร งบประมาณ และการวัดผลและการประเมินผล ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อสรุป ดังกล่าวมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยในครั้งนี้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 4 กรอบแนวคิดในการศึกษา